

Αίθουσα ΣΤ

Στην έκτη αυτή Αίθουσα, έκτασης 80 τ.μ., εκτίθενται ευρήματα από τάφους με ένταξη από τον 4° αι. π.Χ. έως τον 4° αι. μ.Χ. και την ύστερη αρχαιότητα.

Στην πλειονότητά τους τα ευρήματα προέρχονται από το Ανατολικό Νεκροταφείο της Αιανής, ενώ στην «τριπλή» προθήκη 8 εκθέτουμε το περιεχόμενο μιας σημαντικής ταφής με μοναδικά ευρήματα που ανασκάψαμε στη θέση Ζίγρες της Άνω Κώμης, που απέχει ελάχιστα χιλιόμετρα βόρεια από την αρχαία Αιανή

Η ανασκαφή στο Ανατολικό Νεκροταφείο της Αιανής διενεργήθηκε σε δύο χρονικές περιόδους, το 1985-86 και το 2005-2008 με την αποκάλυψη συνολικά 257 ταφών. Το νεκροταφείο εκτείνεται σε τρεις πολυπληθείς συστάδες, δύο γειτονικές με ενδιάμεση απόσταση 14 μ., και μια τρίτη, 24 ταφών, 100 μ. νοτιοανατολικότερα. Στη μεσαία συστάδα οι ταφές οργανώνονται σε δέκα σειρές λάκκων με την ίδια σχεδόν κατεύθυνση, οι οποίες, πλην δύο, ήταν συλημένες, ενώ ασύλητη εντοπίσαμε μόνο μία ταφή στην πρόσφατη έρευνα, που ανήκε στη δυτικότερη συστάδα της παλαιότερης έρευνας, στην οποία οι περισσότερες ήταν ασύλητες, όπως και στην ανατολικότερη συστάδα. Το μέγεθος της σύλησης και της διαρπαγής συνάγεται και από το γεγονός ότι σε 33 ταφές του τμήματος του νεκροταφείου με τις σειρές δε διασώθηκε κανένα απολύτως κτέρισμα. Είναι προφανές ότι η οργάνωση αυτή του συγκεκριμένου τμήματος του νεκροταφείου σε κανονικές σειρές και η επαναχρησιμοποίηση των ίδιων λάκκων, που δεν ισχύει στα άλλα δύο μέρη, οδήγησε στη μεγάλη διατάραξη του νεκροταφείου στο συγκεκριμένο χώρο και τους τυμβωρύχους στη διάλυσή του. Εκτός των ταφών και στα βορειοανατολικά της μεσαίας συστάδας αποκαλύφθηκε χώρος ελλειψοειδής, οριοθετημένος από απλό, ρηχό αυλάκι, που περιέκλειε ταφή και πρόκειται πιθανόν για χώρο ταφής εξέχοντα προσώπου ή συγκεκριμένης οικογένειας, χωρίς να αποκλείουμε και την περίπτωση να οριοθετήθηκε, για να γίνονται εκεί οι μεταθανάτιες τελετές.

Οι λάκκοι ήταν απλά σκάμματα στο χώμα και στο μαλακό μαργαϊκό ασβεστόλιθο, που συναντάται κατά οριζόντιες ζώνες στην περιοχή, στη μεσαία συστάδα κυρίως άρχισαν να διαγράφονται μετά την αφαίρεση του επιφανειακού στρώματος των 10 ως 20 εκ. και έχουν σχεδόν όμοιες διαστάσεις, από 1,10 ως 1,50 μ. πλάτος και από 2 ως 2,50 μ. μήκος και βάθος ως 2,5 μ., ενώ παρατηρήσαμε ότι το μέγεθος ορισμένων λάκκων ήταν μεγαλύτερο λόγω του σαθρού ασβεστόλιθου. Σε οκτώ περιπτώσεις, όπου το στρώμα του ασβεστόλιθου ήταν πιο βαθιά, διαπιστώσαμε ότι οι ταφές ήταν

τοποθετημένες πάνω σ' αυτό. Ιδιαίτερη αρχιτεκτονική διαμόρφωση διαπιστώσαμε σε ελάχιστους, δύο ήταν κιβωτιόσχημοι από δόμους και πλακερές πέτρες αντίστοιχα και σε τρεις χρησιμοποιήθηκαν πέτρες, πλάκες και κεραμίδες.

Οι λάκκοι περιείχαν ενταφιασμούς και για την εναπόθεση των νεκρών, όπως δείχνουν τα λίγα καρφιά, γινόταν μικρή χρήση ξύλινων φερέτρων ή φορείων. Οι καύσεις ήταν λίγες, συνολικά τρεις, ενώ υπολείμματα καύσης που εντοπίστηκαν σε οκτώ ταφές σχετίζονται με νεκρώσιμες-μεταθανάτιες τελετές. Όπως έχουμε αναφέρει η κτέριση γινόταν με πήλινα αγγεία, τοποθετημένα συνήθως προς τα άκρα πόδια, και περιορισμένο αριθμό μεταλλικών αντικειμένων, εξαιρετικά σπάνια πρέπει να ήταν τα χρυσά κοσμήματα και νομίσματα αποκαλύφθηκαν σε είκοσι τρεις ταφές.

Από το σύνολο των πήλινων αγγείων του νεκροταφείου τα πινάκια αποτελούν ξεχωριστή ενότητα ευρημάτων, αντιπροσωπεύονται από 40 δείγματα σε όλο το νεκροταφείο, με ποικιλία γραπτής διακόσμησης από μεγάλες φυτικές συνθέσεις, που φθάνουν στη μοναδικότητα και επιβεβαιώνουν την παράδοση της πρωτοπορίας των εργαστηρίων της Αιανής και τη διαχρονικότητά τους.

Οι κάλαθοι, επίσης ιδιαίτερο αγγείο του τοπικού εργαστηρίου της Αιανής, αντιπροσωπεύονται από 18 δείγματα, καθώς και οι ασκοί, τα αλατοδοχεία, οι κάνθαροι και τα καθαρόσχημα κύπελλα, ενώ σπανίζουν τα λυχνάρια. Υπερτερούν σε αριθμό τα σκυφίδια, για τα οποία θεωρούμε βέβαιο ότι αποτελούν το πιο συχνό κτέρισμα, μολονότι θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ότι διασώθηκαν λόγω του μικρού μεγέθους, ενώ μεγάλο είναι το σύνολο από υδρίες, οινοχόες και πρόχους, αγγεία σχετικά μεγάλα για τις υγρές προσφορές, που φαίνεται ότι αντικαθίστανται σε υστερότερες ταφές από τους μακεδονικούς αμφορείς. Αντίθετα με τα χάλκινα αγγεία καθημερινής χρήσης τα όπλα δε λείπουν από τις ταφές και συγκεκριμένα οι σιδερένιες αιχμές δοράτων και τα μαχαίρια, καθώς και οι σιδερένιες και χάλκινες στλεγγίδες.

Ενδιαφέροντα είναι τα δύο ορθογώνια ρηχά σκεύη από κράμα χαλκού και μολύβδου, με λαβή και μικρή φιάλη στο εσωτερικό τους, όμοια με τρίτο ακέραιο χάλκινο από τη νεκρόπολη της θέσης Λειβάδια, καθώς και με τέταρτο, επίσης χάλκινο, από διάλυση τάφου στον Άγιο Χριστόφορο Εορδαίας. Τα αγγεία αυτά, άγνωστα από αλλού, εντάσσονται στον 4^ο αι. π.Χ., έχουν εντοπιστεί σε ταφές γυναικών και ανδρών και τα ερμηνεύουμε ως αγγεία μείξης διαφόρων υλικών με

χρήση ιατρική ή καλλυντική, ενώ σε άλλη ταφή εντοπίσαμε μάλλον το ίδιο αγγείο σε πηλό. Θεωρούμε περισσότερο πιθανό το σκεύος να απηχεί ιδιότητα (γιατρού;) ή ενασχόληση των νεκρών με τον καλλωπισμό, παρά ότι υπαγόρευε την κατασκευή του ιδιαίτερο τοπικό ταφικό έθιμο ή κάποια τελετουργική πράξη.

Στα κοσμήματα και στα εξαρτήματα ένδυσης συγκαταλέγονται δύο ζευγάρια χρυσών ενωτίων και ενός ζεύγους αργυρών, χάλκινα δακτυλίδια με παραστάσεις στις σφενδόνες, περιδέραια και χάντρες, πόρπες και περόνες.

Στην παρουσίαση του Ανατολικού Νεκροταφείου εκθέσαμε χρονολογικά τα ταφικά σύνολα, αρχίζοντας από τα πρωιμότερα αλλά και με τοποθέτηση των ευρημάτων κατά είδος και υλικό.

Την προθήκη 1 κατέχουν τα ευρήματα της ταφής Z στην ανατολικότερη συστάδα (με αρίθμηση ταφών από Α έως ΚΔ) και της ταφής 139 της μεσαίας συστάδας με ένταξη στο β' τέταρτο - προς τα μέσα και στα μέσα προς το γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. αντίστοιχα. Η χρονολόγηση αυτή προκύπτει από τα αττικά αγγεία, στην ταφή Z από τον ερυθρόμορφο ασκό με παράσταση λαγών και το ληκύθιο (αρ. 3 και 7), καθώς και τα πέντε αγγεία της ταφής 139, αντρικής, όπως συμπεράναμε από τη σιδερένια αιχμή δόρατος και τη σιδερένια σπλεγγίδα. Τα αττικά αγγεία αρ. 11 και 12 φέρουν γράμματα χαραγμένα στο κάτω μέρος της βάσης: έντεκα γράμματα στο αρυβαλλοειδές ληκύθιο, στο οποίο τοποθετήσαμε καθρέφτη, και τα ΑΜΜ στο μόνωτο σκυφίδιο. Στην πρόχου αρ. 5, τοπικού εργαστηρίου έχει χαραχτεί, επίσης στο κάτω μέρος της βάσης το γράμμα Σ.

Στην προθήκη 2 εκτίθενται, επίσης, δύο ταφικά σύνολα, της ταφής Γ, των αρχών του 3ου αι. π.Χ. και της ταφής 62 του τέλους του 4ου - αρχών 3ου αι. π.Χ. Αξιοπρόσεχτα είναι τα αγγεία του τοπικού εργαστηρίου, όπως ο κάνθαρος, ο ασκός-ηθμός και το πινάκιο με διακόσμηση τύπου «Δυτικής Κλιτύος» (αρ. 3, 4, 5), που φαίνεται μάλιστα ότι ψήθηκαν συγχρόνως, καθώς και ο κάλαθος, ο ασκός τύπου guttus και η υδρία (αρ. 6, 11, 12).

Στην ενιαία προθήκη 3 συνεχίσαμε με αγγεία από άλλα δύο ταφικά σύνολα, των ταφών 19 και 38, τους τέλους 4ου - αρχών 3ου αι. π.Χ.. Από τα είκοσι αγγεία της προθήκης μόνο για τον κάνθαρο αρ. 5 μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι δεν προέρχεται από το τοπικό εργαστήριο και αποτελεί εισαγμένο προϊόν από αττικό

εργαστήριο. Το πινάκιο αρ. 15 με ακτινωτό κόσμημα στο κέντρο του πυθμένα, που πλαισιώνεται από βλαστόσπεια με φύλλα και καρπούς κισσού, ανήκει στην ομάδα των διακοσμημένων αγγείων της Αιανής με διακόσμηση της κατηγορίας «Δυτικής Κλιτύος», η οποία σε ορισμένα αγγεία, όπως τα πινάκια, φθάνει στη μοναδικότητα. Πρόκειται για τις μεγάλες φυτικές συνθέσεις που καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του εσωτερικού των πινακίων, που είναι πρωτότυπες με λευκό πυκνό χρώμα ή με το συνηθισμένο κόσμημα της βλαστόσπειρας.

Άλλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του εργαστηρίου της Αιανής είναι η ποικιλία των θεμάτων, βλαστόσπειρες, περιδέρια, άνθη και πολύανθοι, η πολλή χάραξη και το πλούσιο επίθετο λευκό χρώμα, η ευρηματικότητα στην όλη σχεδίαση με χρήση πρωτότυπων δια- κοσμητικών μοτίβων. Στα κύρια γνωρίσματα της κεραμικής «Δυτικής Κλιτύος» του εργαστηρίου της Αιανής περιλαμβάνεται η πρωιμότητα, που προκύπτει από την εξέταση των ταφών και των ευρημάτων, που εντάσσονται κυρίως στο α' μισό του 3ου αι. π.Χ., και καθιστούν την περιοχή κοινωνό και αποδέκτη των εκάστοτε νέων ρευμάτων και πολιτισμικών στοιχείων. Η πρωιμότητα συνάγεται και από την απουσία των γεωμετρικών κοσμημάτων, τα οποία εμφανίζονται αργότερα, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας.

Στην προθήκη 4 έχουμε εκθέσει ευρήματα από έξι ταφές, που χρονολογούνται από τα τέλη του 4ου έως το α' μισό του 3ου αι. π.Χ.. Ενδιαφέροντα θεωρούμε τα τέσσερα μελαμβαφή κανθαρόσχημα κύπελλα Cap. 1, 3, 10, 20), τα οποία έχουν το σώμα όμοιο με των κανθάρων, διότι δε συναντώνται σε άλλα σύνολα της Μακεδονίας Cano όσο γνωρίζουμε), και προπάντων διότι μπορούν να συγκριθούν με όμοια και παρόμοια του βοιωτικού κεραμικού. Στη Βοιωτία έχουν μακρά παράδοση, όπου αποτελούν συχνό κτέρισμα από τον 6ο αι. π.Χ. με χρήση που γενικεύεται στα ελληνιστικά χρόνια, ενώ στις τελευταίες δεκαετίες του 4ου αι. π.Χ. το αγγείο αποκτά τη γωνίωση στην ένωση λαιμού-σώματος. Έχουμε την άποψη ότι τα κύπελλα της Αιανής δεν αποτελούν εισαγωγές από τη Βοιωτία, από τα οποία έχουν σημαντικές διαφορές στο σχήμα, και πιστεύουμε ότι ακολουθούν άλλη, τοπική, παράδοση. Παρόμοιο κύπελλο, ίδιας χρονολογικής ένταξης, έχει βρεθεί και στον τάφο XIX της νεκρόπολης της Κοζάνης Cap. BEK 714), του οποίου επισημαίνουμε και την ομοιότητα στο περιεχόμενο με το τάφο αρ. 42 της Αιανής. Συμπερασματικά θεωρούμε ότι η καταγωγή τους πρέπει να αναζητηθεί σε τοπικά πρότυπα προγενέστερων εποχών και συγκεκριμένα στα παρόμοια χειροποίητα κύπελλα (κυάθους), που επιβιώνουν στην περιοχή μας ακόμη και σε τάφους του 4ου αι. π.Χ..

Στην προθήκη 5 συνεχίσαμε με ευρήματα τεσσάρων ταφών, των 142 και 173 με ένταξη στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. και των 219 και 143 με ένταξη στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ. Από τις δύο πρωιμότερες ταφές τα αγγεία αρ. 5, 7, 8 και 14, 15, 16 αντίστοιχα αποτελούν ει- σαγμένα προϊόντα αττικών εργαστηρίων.

Στην περίοπτη προθήκη 6 τοποθετήσαμε κτερίσματα και κοσμήματα της ασύλητης γυναικείας ταφής 162, καθώς και το ειδώλιο περιστεριού από τη συλημένη ταφή 166. Από το αρχικό στάδιο του καθαρισμού της ταφής 162 διαπιστώσαμε ότι οι 123 ζωικοί αστράγαλοι είχαν τοποθετηθεί περιμετρικά της νεκρής, μάλιστα κατά μήκος της νότιας στενής πλευράς και έξω από τα αγγεία είχαν τοποθετηθεί σε σειρά, ο ένας σε επαφή με τον άλλο. Η κανονικότητα της διάταξης αυτής δεν έχει εντοπιστεί σε άλλο τάφο της Αιανής ή ευρύτερα, μολονότι ζωικοί αστράγαλοι εντοπίζονται συχνά σε ελληνιστικούς, κυρίως, τάφους, και έχουν χαρακτήρα συμβολικό- αποτροπαϊκό, για να προφυλάξουν δηλαδή και να προστατέψουν το άτομο από τις δυνάμεις του κακού. Στην παλάμη του δεξιού της χεριού η νεκρή έφερε χάλκινο νόμισμα Κασσάνδρου (310-305 π.Χ.), αρκετά φθαρμένο, με κεφαλή Ηρακλή στον εμπροσθότυπο και ιππέα που στεφανώνει άλογο στον οπισθότυπο (αρ. 22). Σε δάκτυλο του αριστερού της χεριού φορούσε αργυρό δακτυλίδι με κυκλική σφενδόνη, ενώ πολύτιμο κόσμημα ήταν τα χρυσά ενώτια σε σχήμα λεοντοκεφαλής στα αυτιά της (αρ. 21, 19 και 20), που είναι τα μοναδικά του είδους στο νεκροταφείο αυτό. Τα επτά μυροδοχεία (αρ. 8-14) ήταν τοποθετημένα σε διάφορα σημεία κατά μήκος της ταφής. Εκτός των τριών μυροδοχείων άλλα πέντε πήλινα αγγεία ήταν τοποθετημένα έξω από το αριστερό πόδι: πυξίδα με πώμα, υδρία, αλατοδοχείο, πινάκιο και σκυφίδιο και (1, 15 έως 18). Η κυλινδρική πυξίδα με πλαστική, εγχάρακτη και γραπτή, ήταν πραγματική κοσμηματοθήκη, αφού περιείχε κοσμήματα: μεγάλη γυάλινη χάντρα, εξήντα έξι πολύ μικρές, επίσης γυάλινες, τέσσερις πήλινες επιχρυσωμένες, δύο όστρεα με οπή και χάλκινο κρίκο (αρ. 2 έως 6). Προφανώς οι χάντρες και τα όστρεα ανήκαν σε περιδέρας. Η γραπτή διακόσμηση του πινακίου (αρ. 17) περιλαμβάνει σύνθεση μοναδική, που δεν επαναλαμβάνεται σε άλλο δείγμα από το ίδιο νεκροταφείο.

Το σχεδόν ακέραιο ειδώλιο περιστεριού (αρ. 23), που βρέθηκε στην ταφή 166, με τμήματα ενός δεύτερου, είναι το ιερό πτηνό της Αφροδίτης και ανήκει στα σύμβολα της γονιμότητας και του έρωτα, όπως και άλλα αντικείμενα (ρόδι, αυγό, πετεινός, φαλλός). Ωστόσο έχει και χθόνιο χαρακτήρα και η παρουσία του σε τάφους και επιτάφια μνημεία απηχεί τη χθόνια υπόσταση της θεάς, προφανώς ως Αφροδίτης-Περσεφόνης.

Στην, επίσης, περίοπτη προθήκη 7 τοποθετήσαμε σύνολα αντιπροσωπευτικών αγγείων του 4ου και 3ου αι. π.Χ. Ερυθρόμορφα ληκύθια (αρ. 1-3, 9), ασκούς τύπου guttus (αρ. 4, 15, 16), ασκούς-ηθμούς (αρ. 5, 6), ασκούς με τοξωτή λαβή (αρ. 10-12) και δύο ερυθρόμορφους (αρ. 13, 14), όλα αγγεία καλλωπισμού με περιεχόμενο αρωματικά έλαια. Μάλιστα οι δύο ασκοί-ηθμοί (αρ. 5, ό), όπως και όμοιος (αρ. 4) της προθήκης 2 και ο ασκός αρ. 19 της προθήκης 3, έχουν στο εσωτερικό τους πετραδάκι, προφανώς για να αραιώνει το περιεχόμενο με το κούνημα. Στην ίδια προθήκη τα δύο μεγαλύτερα αγγεία, η άβαφη πελίκη (αρ. 7) και η ερυθρόμορφη (αρ. 8) με παράσταση νέων και Αμαζόνας δίπλα σε άλογο, μαζί με τα αρ. 5 και 13, αποτελούν ευρήματα εκτός Ανατολικού Νεκροταφείου.

Στην απέναντι πλευρά της Αίθουσας και μέσα σε τρεις διαφανείς προθήκες με αρ. 8 εκθέσαμε το περιεχόμενο ενός λακκοειδούς τάφου από την Ανω Κώμη. Τον τάφο αποκαλύψαμε, όταν θελήσαμε να ερευνήσουμε το χώρο, από τον οποίο με λαθρανασκαφή είχαν αποσπαστεί και παραδοθεί τα τέσσερα χάλκινα αγγεία: λέβης, φιάλη, πρόχους και υδρία (αρ. 1-3, 19). Μάλιστα, σύμφωνα με τη μαρτυρία των ευρετών, η πρόχους ήταν τοποθετημένη μέσα στη φιάλη και η φιάλη μέσα στο λέβητα, γεγονός που επιβεβαιώθηκε από τα ίχνη των αποτυπωμάτων της επαφής τους, ενώ η υδρία βρίσκονταν δίπλα με το στόμιο προς τα κάτω. Πάνω σε ένα λεπτό στρώμα αμμουδερού κιτρινωπού χώματος είχε ταφεί νεαρή γυναίκα, στολισμένη με όλα τα κοσμήματα: Φορούσε χρυσό περιδέριο (αρ. 4) από πλεχτή αλυσίδα που απέληγε σε λεοντοκεφαλές και έδενε μπροστά στον λαιμό με το λεγόμενο «κόμβο του Ηρακλή», χρυσό δακτυλίδι στον παράμεσο του αριστερού χεριού (αρ. 5) με παράσταση Έρωτα, στους ώμους έφερε τρεις χρυσές τοξωτές πόρπες (αρ. 6-8) και στα αυτιά χρυσά ενώτια (αρ. 9) με πενταπλό ρόδακα και κρεμαστό πυραμιδωτό κόσμημα, στο πάνω μέρος των οποίων διακρίνονται δύο πετεινοί στο ένα και στο άλλο ένας. Σε απόσταση 0,50 μ. περίπου από τα άκρα πόδια αποκαλύφθηκαν, τοποθετημένα το ένα δίπλα και πάνω στο άλλο, χάλκινη κύλικα (αρ. 10), ερυθρόμορφος ασκός (αρ. 17) με παράσταση προτομών γυναικών και πανθήρων (εικ. 232), αργυρός κάλυκας (αρ. 15), πήλινος κάλυκας (αρ. 16), μελαμβαφές πινάκιο (αρ. 18) και ανάμεσα τους ζωικοί αστράγαλοι. Σε διαταραγμένα χώματα προς τα άκρα πόδια της νεκρής βρέθηκε το πήλινο τροχήλατο λυχνάρι (αρ. 11), στο ύψος περίπου της μέσης της βρέθηκε το πήλινο ερυθρόμορφο ληκύθιο (αρ. 12), ενώ μέσα από τον αριστερό της μηρό, στο ύψος του γονάτου, το χάλκινο νόμισμα Φιλίππου Β' (αρ. 14).

Τέλος, στη διάβρωση κυρίως, αλλά πιθανόν και στη διατάραξη από την εξαγωγή των τεσσάρων πρώτων αγγείων, οφείλεται η κατάσταση στην οποία σώθηκε το αργυρό μυροδοχείο (αρ. 13), που βρήκαμε μέσα σε ανασκαμμένα χώματα, εκτός του τάφου.

Στην προθήκη 9 τοποθετήσαμε κοσμήματα και εξαρτήματα ένδυσης από το Ανατολικό Νεκροταφείο. Αρχίζοντας από αριστερά προς τα δεξιά βλέπουμε σε πρώτο επίπεδο ένα λίθινο περίοπτο, χάντρες από οστό, υαλόμαζα και ήλεκτρο (αρ. 1-4) και στη συνέχεια το ζεύγος χρυσών ενωτίων (αρ. 5, 6) από την ταφή 187 του β' μισού του 4ου αι. π.Χ. Από το ένα λείπει το πέρας του αγκίστρου, είναι σχήματος ημισελήνου ή «βάρκας» και διαφέρουν στη διακόσμησή τους, αφού στο ελλειπές διακρίνουμε ανθέμια στη μια πλευρά, κισσόφυλλο και βλαστούς στην άλλη και στο ακέραιο το σώμα διαιρείται σε τέσσερα μέρη, που κοσμούνται από τριπλό βλαστό. Δίπλα (αρ. 7, 8) είναι το ζεύγος αργυρών ενωτίων σε σχήμα ωμέγα και απολήξεις σε κεφαλές φιδιών της ταφής 230, που μπορούν να ενταχθούν στα μέσα του 5ου αι. π.Χ. Τα ενώτια αυτά, χρυσά ή αργυρά, έχουν εντοπιστεί στην αρχαϊκή-κλασική νεκρόπολη της Αιανής, δύο ζεύγη σε τάφους αντίστοιχα της Παλιουριάς και Πριονίων Γρεβενών, καθώς και σε πολλά άλλα νεκροταφεία της Μακεδονίας, με ένταξη στον 6^ο και 5^ο αι. π.Χ., ενώ κάποτε επιβιώνουν ως το 4^ο αι. π.Χ. Ακολουθεί το σύνολο των κοσμημάτων του μεταχριστιανικού τάφου 28 (αρ. 9-13) και στην υπόλοιπη ενότητα τοποθετήσαμε μία αργυρή και χάλκινες τοξωτές πόρπες κατά είδος και ταφή (αρ. 14-39).

Στο μέσον της προθήκης (αρ. 40) τοποθετήσαμε τα υπολείμματα στεφανιού της αντρικής ταφής 178 (κρίνοντας από τη σιδερένια αιχμή δέρατος) αποτελούμενου από 16 πήλινες επιχρυσωμένες χάντρες-καρπούς, μερικές με τα λεπτά χάλκινα σύρματα, 13 πήλινους επιχρυσωμένους ρόδακες, καθώς και λίγα τμήματα από χάλκινα επιχρυσωμένα φύλλα. Σε ανώτερο επίπεδο εκθέσαμε τα δαχτυλίδια, επτά χάλκινα και δύο αργυρά (αρ. 41-49), ορισμένα από τα οποία φέρουν ενδιαφέρουσες παραστάσεις στις σφενδόνες, όπως αντρικής μορφής, γρύπα, πετεινού.

Στην τρίτη ενότητα της προθήκης 9 τοποθετήσαμε γυάλινες χάντρες και ένα διάτρητο όστρεο που ανήκαν σε περιδέραια-περί-απτα (αρ. 50-52) και προς τα πίσω τρεις χάλκινες πόρπες (αρ. 57- 59) από τη νεκρόπολη στη θέση Λειβάδια και περόνες, μονές και δίδυμες (αρ. 60-66). Ξεχωρίζει για τη μοναδικότητά της η αργυρή δίδυμη περόνη (αρ. 62) της ταφής 221, στην οποία παρατηρούμε ότι με λεπτά σύρματα δένονται οι ενώσεις της τρίφυλλης κεφαλής και ανάμεσα στα ακριανά φύλλα δένεται με σύρμα πλατύ μεμονωμένο στέλεχος που απολήγει σε επιχρυσωμένη κεφαλή φιδιού.

Στην προθήκη 10 εκθέσαμε μεταλλικά αντικείμενα, για τα οποία έχουμε αναφέρει ότι λίγα διασώθηκαν από το Ανατολικό Νεκροταφείο. Με δεδομένη την παράδοση της μεταλλοτεχνίας στην Αιανή και την ύπαρξη μάλιστα τοπικών εργαστηρίων πιστεύουμε ότι στην έλλειψη χάλκινων αγγείων, που θεωρούνται αντικείμενα μεγαλύτερης αξίας, όπως και τα χρυσά, δεν αποτυπώνεται η οικονομική κατάσταση των κατοίκων αλλά η εκτεταμένη σύληση, άλλωστε στο ίδιο νεκροταφείο διασώθηκαν τα σιδερένια όπλα, Τα αρ. 1-3 αποτελούν εξαιρετικά ενδιαφέροντα ευρήματα. Πρόκειται για ένα σιδερένιο και δύο κωνικά αντικείμενα από χάλκινο έλασμα σε σχήμα στομίου, που βρέθηκαν το αρ. 1 στην ταφή 79, κοντά σε σιδερένια στλεγγίδα, το αρ. 2 στην ταφή 115, επίσης κοντά σε σιδερένια αιχμή δόρατος, και το αρ. 3 στην ταφή 146, ενώ δύο όμοια χάλκινα εντοπίστηκαν και σε νεκροταφείο της Παλιουριάς Γρεβενών. Σύμφωνα με ερμηνεία, που έχει προταθεί για παρόμοια, όπως στην Κόρινθο που βρέθηκαν κοντά σε στλεγγίδες, αποτελούν στόμια, που προσαρμόζονταν σε αρύβαλλους (αγγεία με λάδι που συνόδευαν αθλητές), πιθανόν από δέρμα ή ξύλο που δεν άφησε ίχνη. Τα επόμενα τέσσερα σκεύη της ταφής 37 (αρ. 4-7) δεν αποτελούν πραγματικά-χρηστικά αγγεία αλλά μιμήσεις από χάλκινο έλασμα για ταφική χρήση, πρακτική γνωστή και από άλλα νεκροταφεία. Είδαμε στην προθήκη 9 της Αίθουσας Γ την αρ. 3 αιχμή από χάλκινο έλασμα, ενώ και το κυκλικό αντικείμενο εδώ, αρ. 14, μάλλον αποτελεί μίμηση καθρέφτη. Η χάλκινη κύλικα, στην οποία διασώθηκε η μία λαβή (αρ. 8), δεν προέρχεται από το Ανατολικό Νεκροταφείο, αλλά από την ταφή 1 του 4ου αι. π.Χ. της συστάδας που εντοπίστηκε στη θέση Γιαννούκα Βρύση στα δυτικά της αρχαίας πόλης και σε απόσταση μόλις δύο εκατοντάδων μέτρων από τους πρόποδες. Η χάλκινη κοτύλη και η κύλικα (αρ. 9, 10) από τις ταφές 16 και ό εντάσσονται στο γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.

Αναφερθήκαμε εισαγωγικά για την Αίθουσα ΣΤ στα ορθογώνια σκεύη και διατυπώσαμε απόψεις για τον προορισμό και τη χρήση τους. Αυτό της αντρικής ταφής 192 από κράμα μολύβδου και χαλκού φέρει στη μια πλευρά του εσωτερικού ένα σχετικά πλατύ χάλκινο έλασμα, το οποίο κάμπτεται σε ορθή γωνία και τα άκρα του είναι κολλημένα στον πυθμένα δημιουργώντας ένα είδος λαβής, ενώ στην άλλη πλευρά υπήρχε μια χάλκινη φιαλίσκη (αρ. 12, 13). Το αρ. 17 μολύβδινο αγγείο έχει το ίδιο σχήμα της ρηχής ορθογώνιας φιάλης με προσηλωμένη λαβή και κολλημένη φιαλίσκη από το ίδιο υλικό και εντοπίστηκε στη γυναικεία, πιθανόν, ταφή ταφή 8α, κρίνοντας από τις τέσσερις χάλκινες τοξωτές πόρπες, αρ. 27-30 της προθήκης 91, με ένταξη στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ. Στην ταφή 198, με ένταξη επίσης στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ., το τμήμα χάλκινου ελάσματος με χάλκινους συνδέσμους και ηλιακούς (αρ. Κατ. 174851 ανήκε πιθανότατα σε «λαβή» παρόμοιου αγγείου, ενώ χάλκινο έχει εντοπιστεί και στη νεκρόπολη της θέσης Λειβάδια (αρ. 21 προθήκης 5 στην Αίθουσα

Γ) ίδιας χρονολόγησης, και ένα, επίσης, χάλκινο χωρίς τη φιαλίσκη έχει περισυλλέγει από διάλυση τάφου στη θέση Ζούνολο Αγίου Χριστοφόρου Εορδαίας με ένταξη στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. Το ίδιο σχήμα αγγείου θεωρούμε ότι αποδίδει σε πηλό το αρ. 11 της ταφής 183, μολονότι έχει σώμα βαθύ και καμπύλο, είναι χειροποίητο και άβαφο και στη μια άκρη του εσωτερικού φέρει σχετικά πλατιά «λαβή». Στο είδος αυτό του αγγείου αποδώσαμε χρήση μείξης και επεξεργασίας διάφορων υλικών, φαρμακευτικών ή καλλυντικών, οπότε απηχεί είτε μια ενασχόληση στην επίγεια ζωή με τον καλλωπισμό είτε ιδιότητα γιατρού, παρά χρήση τελετουργική. Από την ταφή 8α προήλθαν και ο μολύβδινος κυλινδρικός καδίσκος (αρ. 15) με υπερυψωμένη λαβή, όπως δείχνουν οι προσηλωμένες προσφύσεις με σχήμα κισσόφυλλου, και ο τρίποδας (αρ. 16), τα οποία, όπως και τα αρ. 4-7 και 14, θεωρούμε ότι προορίζονταν για ταφική χρήση, λόγω και του υλικού και των μικρών διαστάσεων.

Στην προθήκη 11 τοποθετήσαμε αντιπροσωπευτικά είδη πήλινων αγγείων από το Ανατολικό Νεκροταφείο και διάφορες άλλες θέσεις, με ένταξη από τον 4° έως τον 2° αι. π.Χ.. Επισημαίνουμε ότι τα αγγεία αποτελούν προϊόντα τοπικού εργαστηρίου, εκτός της αττικής ερυθρόμορφης υδρίας αρ. 15. και πιθανόν και της μελαμβαφούς αρ. 14. Οι δύο σταμνοειδείς πυξίδες (αρ. 1, 2) βρέθηκαν σε τάφους της θέσης Λειβάδια, ενώ για τις τρεις πρόχους (αρ. 3-5) σημειώνουμε ότι αποτελούν σύνηθες αγγείο με μακρά παράδοση από την Πρώιμη Εποχή Χαλκού, όπως διαπιστώσαμε από τα νεκροταφεία διαφόρων εποχών, που έχουμε ανασκάψει στους Νομούς Κοζάνης και Γρεβενών. Γενικώς έχουμε διαπιστώσει ότι η πρόχους, ή οινόχρηστη με οπισθότμητη προχή, αποτελεί αγγείο με μακραίωνη διάρκεια, χωρίς σαφή τυπολογία και εξελικτικά στάδια και τούτο μπορεί να καταστεί σαφές και από όσες έχουμε εκθέσει τόσο στην Αίθουσα Γ όσο και στη Δ. Για τα πινάκια (αρ. 6, 7) και τους καλάρους (αρ. 8, 9) κάναμε ήδη λόγο παραπάνω. Οι υδρίες (αρ. 10-12, 14, 15) (εικ. 240, 241), όπως και οι οινόχρηστες - πρόχοι, ήταν πολύ συνηθισμένο αγγείο υγρών προσφορών στο Ανατολικό Νεκροταφείο αλλά και σε άλλες συστάδες τάφων, όπως στη θέση Μπαξιόραχη (αρ. 15, υδρίαθήλα-στρο) και στη θέση Γιαννούκα Βρύση (αρ. 16, 17). Στους τάφους των ελληνιστικών χρόνων στη θέση Λειβάδια οι μακεδονικοί αμφορείς (αρ. 18, 19) ήταν το πιο συνηθισμένο αγγείο για την υγρή προσφορά.

Στην προθήκη 12 συνεχίσαμε με αντιπροσωπευτικά σχήματα μικρότερων αγγείων από διάφορες θέσεις, με ένταξη στον 4° - 3° αι. π.Χ., όπως οι σκύφοι και τα σκυφίδια αρ. 1, 7, 10-13, 19-22), η κοτύλη (αρ. 2), οι κάνθαροι (αρ. 3-6, 23-28). Τα λυχνάρια (αρ. 8, 9) έχουμε διαπιστώσει ότι δεν αποτελούσαν συχνό κτέρισμα στα νεκροταφεία της Αιανής, ενώ αντίθετα για τα μικρά αγγεία που ονομάζονται αλατοδοχεία και συνήθως έχουν κυλινδρικό σώμα με πλατύ χείλος (αρ. 14-18), έχουμε διαπιστώσει ότι η παρουσία τους είναι συχνότερη και πρωιμότερη στην

Αιανή και ευρύτερα στον Νομό Κοζάνης, παρά σε αρχαιολογικούς χώρους της Κάτω Μακεδονίας. Για την έκθεση επιλέξαμε αλατοδοχεία που φέρουν στο πάνω μέρος του χείλους διακόσμηση του τύπου «Δυτικής Κλιτύος», ενώ ένα (αρ. 18) είναι επικασσιτερωμένο και έχει την όψη επίχρυσου αγγείου.

Τέλος, στην προθήκη 13 τοποθετήσαμε ευρήματα μεταχριστιανικών-ρωμαϊκών χρόνων, 2^{ου}-4^{ου} αι. μ.Χ. Πήλινα μόνωτα κύπελλα και οinoχόες (αρ. 1-4) και αρυτήρας (αρ. 7), παλαιά ευρήματα παραδόσεων, δύο οinoχόες από τάφο που ανασκάψαμε σε οικόπεδο εντός του σύγχρονου οικισμού (αρ. 5, 6), οinoχή και αργυρά ενώτια (αρ. 8-10) από την ταφή 41, η οποία μαζί με την ταφή 28 αποτελούν τις υστερότερες ταφές του Ανατολικού Νεκροταφείου. Από τον ασύλητο κιβωτιόσημο τάφο, χτισμένο με πέτρες και πλιθιά, που ανασκάψαμε στη θέση Ράχη Τσείκα, τοποθετήσαμε όλο το περιεχόμενό του: το οστέινο αμφι-κοχλιάριο που ακουμπούσε μέσα σε γυάλινο σκύφο (αρ. 11, 12) και τις δύο πήλινες οinoχόες (αρ. 13, 14).